

Висновки. На основі одержаних результатів можна зробити висновок, що ініціатор радикальних процесів АІБН сповільнює витрату гідропероксиду і нагромадження епоксиду під час епоксидування октену-1 ГПТБ у присутності Mo_2B , MoB , Mo_2B_5 в атмосфері азоту і кисню та у присутності Mn_3O_4 і MnO_2 в атмосфері азоту. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення впливу АІБН на окиснення октену-1 молекулярним киснем у присутності боридів молібдену.

Робота виконана за підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень України (грант № Ф 7/367-2001).

1. Трач Ю.Б., Макота О.И., Никипанчук М.В., Пириг И.Ю., Макитра Р.Г. Эпоксидирование октена-1 и этилаллилэтилакрилата трет-бутилгидропероксидом в присутствии боридов металлов // *Нефтехимия*. – 2003. – Т. 43, № 6. – С. 464–467. 2. Trach Yu., Nykypanchuk M., Komarenska Z. Kinetics of the reaction between ethylallyl ethylacrylate and tert-butyl hydroperoxide in the presence of molybdenum catalysts // *Polish J. Chem.* – 2002. – Vol. 76. – P. 1323–1332. 3. Трач Ю.Б., Черній М.О. Кінетика епоксидування октену-1 гідропероксидом третбутилу у присутності MoB // *Укр. хім. журн.* – 2003. – Т. 69, № 12. – С. 116–120. 4. Трач Ю.Б., Макота О.И. Гидропероксидное эпоксидирование октена-1 в присутствии MoB_2 // *Теоретическая и экспериментальная химия*. – 2002. – Т. 38, № 4. – С. 245–248. 5. Котур М.Г., Козак С.И., Никипанчук М.В., Черняк Б.И. Каталитическое окисление октена-1 в присутствии Mn_3O_4 // *Кинетика и катализ*. – 1987. – Т. 28, Вып. 3. – С. 602–607. 6. Котур М.Г., Козак С.И., Никипанчук М.В., Черняк Б.И. Начальные стадии жидкофазного окисления октена-1 в присутствии MnO_2 // *Кинетика и катализ*. – 1986. – Т. 27, Вып. 5. – С. 1110–1114.

УДК 547.381.5

Н.М. Карп'як, С.С. Абаджев, Г.О. Маршалок, Й.Й. Ятчишин, І.П. Полюжин
Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра аналітичної хімії

АНАЛІТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ОДЕРЖАННЯ α -ЕТИЛАКРОЛЕЇНУ ЗА РЕАКЦІЄЮ МАННІХА

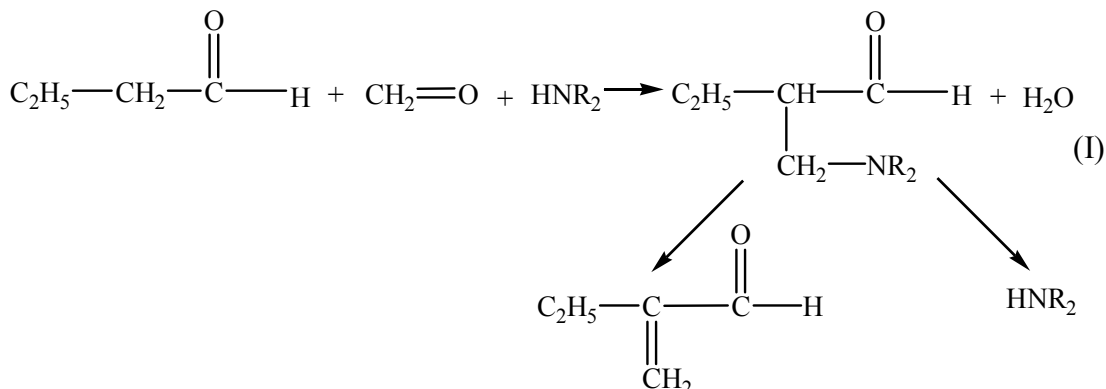
© Карп'як Н.М., Абаджев С.С., Маршалок Г.О., Ятчишин Й.Й., Полюжин І.П., 2004

З метою проведення аналітичного контролю процесу одержання α -етил-акролеїну розроблено методику титриметричного визначення альдегідних груп гідроксиламіновим методом у присутності у реакційній суміші амінів різної будови як каталізаторів. Відносна похибка визначень не перевищує 3 %.

With the purpose of analytical control of α -ethylacrolein obtaining at presence of different structure amines as catalysts the hydroxylamine method of aldehyde group determination was investigated for reaction mixtures. The relative deviation for determinations does not exceed 3 %.

Постановка проблеми. Ненасичені альдегіди акролеїнового ряду є цінними мономерами, а також вихідними речовинами для одержання α -алкілакрилових кислот та їх похідних. Тому розроблення ефективної методики аналітичного контролю процесу одержання α -етилакролеїну є важливим науковим і практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З усіх відомих способів найперспективнішим з технологічного погляду є синтез α -етилакролеїну (ЕА) з формальдегіду (ФА) та масляного альдегіду (МА) за реакцією Манніха [1–3], яка відбувається через послідовні стадії утворення основи Манніха та її розпаду на α -етил-акролеїн з регенерацією каталізатора (схема I).

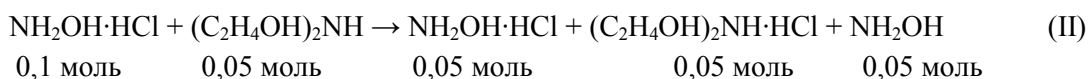
R= -CH₃, -C₂H₅ і т. ін.

Найчастіше для визначення карбонільних груп в альдегідах та кетонах використовують метод, який ґрунтується на утворенні оксимів в реакції з гідроксиламіном солянокислим NH₂OH·HCl [4]. Цей метод придатний для макровизначень і зсув рівноваги забезпечується зв'язуванням утвореної HCl за допомогою амінів, а також надлишком реагенту NH₂OH·HCl. В роботах [5, 6] досліджено макровизначення карбонільних груп оксимуванням у присутності різних амінів. В роботі [7] запропоновано використати цей метод для мікровизначень -CH=O груп, застосовуючи триетаноламін для зсуву рівноваги, з точністю $\pm 0,3\%$.

Реакційна суміш під час синтезу ЕА містить три різні альдегіди (ФА, МА та ЕА), які практично рівноцінно вступають в реакцію з NH₂OH·HCl. За перебігом реакції можна слідкувати за зменшенням кількості альдегідних груп згідно із схемою I, де з двох груп -CH=O утворюється одна. Крім того, реакційна суміш містить як каталізатор певний амін як максимум в стехіометричних кількостях до початкових альдегідів. При адаптації методики, запропонованої в роботі [7], для дослідження реакції Манніха виникла така проблема – амін-каталізатор реагує з HCl, збільшуючи витрату цього титранту, даючи занижені результати аналізу вмісту альдегідних груп. Очевидно, що результати аналізу будуть також залежати від вмісту каталізатора та його реакційної здатності стосовно HCl.

Мета роботи. Метою роботи є розроблення простої та надійної методики титриметричного визначення альдегідних груп гідроксиламіновим методом в присутності у реакційній суміші амінів різної структури.

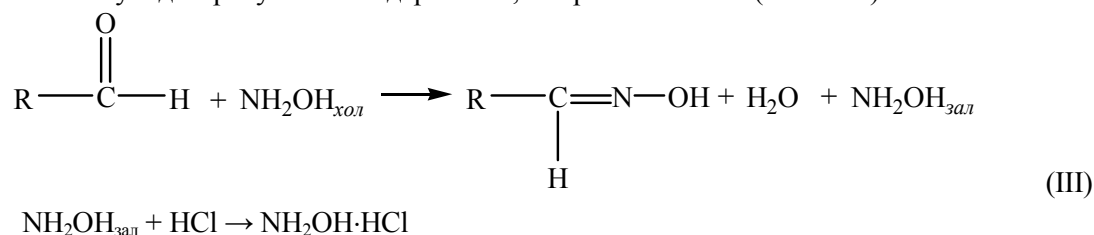
Експериментальна частина. Для приготування робочого розчину у мірну колбу об'ємом 100 мл вносили 7 г гідроксиламіну солянокислого (0,1 моль), розчиняли в 15 мл дистильованої води, додавали 5 г діетаноламіну (0,05 моль) і доливали 96-процентний етанол до мітки. У приготованому таким чином робочому розчині утворюється 0,05 моль вільного гідроксиламіну (схема II). Реакція за схемою II є можливою, оскільки $pK_b(\text{NH}_2\text{OH})=8,05$ є більшим за $pK_b((\text{C}_2\text{H}_4\text{OH})_2\text{NH})=5,12$.

Точну кількість гідроксиламіну в робочому розчині визначали титруванням 5 мл робочого розчину ("холостої" проби) стандартним 0,1 М розчином хлоридної кислоти

$$v(\text{NH}_2\text{OH})_{\text{хол}} = \frac{V(\text{HCl})_{\text{хол}} \cdot C(\text{HCl})}{1000} \text{ моль}. \quad (1)$$

Кількість молів альдегідних груп визначали методом зворотного титрування, згідно з яким альдегіди взаємодіють з надлишком гідроксиламіну, утворюючи еквівалентну кількість оксиму, а залишок гідроксиламіну відтитровували стандартним 0,1 М розчином HCl (схема III):

$$\nu(\text{R}-\text{CH}=\text{O}) = \nu(\text{NH}_2\text{OH})_{\text{хол}} - \nu(\text{NH}_2\text{OH})_{\text{зал}} \quad (2)$$

$$\nu(\text{NH}_2\text{OH})_{\text{зал}} = \frac{C(\text{HCl}) \cdot V(\text{HCl})}{1000} \text{ моль} \quad (3)$$

$$\nu(\text{R}-\text{CH}=\text{O}) = \frac{C(\text{HCl}) \cdot [V(\text{HCl})_{\text{хол}} - V(\text{HCl})]}{1000} \text{ моль} \quad (4)$$

Методика аналізу полягає в тому, що в конічну колбу з пришліфованим корком об'ємом 100 мл піпеткою вносили 5 мл робочого розчину, до якого додавали наважку (~0,5 г) реакційної суміші. Вміст колби перемішували до повного розчинення наважки і витримували 30 хв. Для “холостої” проби в другу конічну колбу вносили тільки 5 мл робочого розчину. Перед початком титрування в кожену колбу додавали піпеткою по 2 мл насиченого розчину хлориду натрію (для підвищення чіткості зміни забарвлення при визначенні кінцевої точки титрування за рекомендаціями [7]) і 3–4 краплі індикатора бромфенолового синього. Обидва розчини титрували стандартним 0,1 М розчином HCl. Бромфеноловий синій як індикатор для цього титрування був вибраний згідно з [7] та проведено експериментальну перевірку його придатності методом потенціометричного титрування.

В реакційній суміші, окрім альдегідів, присутній амін (HNR_2 , див. схема I) як каталізатор, який при титруванні реагує зі стандартним розчином HCl за схемою IV, тому в кінцевій формулі (6) для розрахунку кількості альдегідних груп у наважці необхідно врахувати об'єм 0,1 М розчину HCl, який пішов би на титрування відомої кількості каталізатора у відібраній пробі $V(\text{HCl})_{\text{ам}}$ за рівнянням (5):

$$V(\text{HCl})_{\text{ам}} = \frac{m_{\text{н}} \cdot m_{\text{ам}} \cdot 1000}{m_{\text{заг}} \cdot M_{\text{ам}} \cdot C(\text{HCl})} \text{ мл} \quad (5)$$

де $V(\text{HCl})_{\text{ам}}$ – об'єм стандартного 0,1 М розчину HCl, який пішов би на титрування відомої кількості каталізатора у відібраній пробі; $C(\text{HCl})$ – молярна концентрація розчину HCl, моль/л; $m_{\text{заг}}$ – загальна маса реакційної суміші, г; $m_{\text{н}}$ – маса наважки проби реакційної суміші, г; $m_{\text{ам}}$ – маса аміну в реакційній суміші, г; $M_{\text{ам}}$ – молярна маса аміну, г/моль.

$$\nu(\text{R}-\text{CH}=\text{O}) = \frac{[C(\text{HCl})_{\text{хол}} - V(\text{HCl}) + V(\text{HCl})_{\text{ам}}]}{1000} \text{ моль} \quad (6)$$

де $V(\text{HCl})_{\text{хол}}$ – об'єм 0,1 М розчину HCl, який витрачено на титрування “холостої” проби, мл; $V(\text{HCl})$ – об'єм 0,1 М розчину HCl, який витрачено на титрування проби з наважкою реакційної суміші, мл.

Тоді загальну кількість речовини (альдегідних груп) в реакційній суміші розраховували за формулою (7):

$$\nu(\text{R}-\text{CH}=\text{O}) = \frac{C(\text{HCl}) \cdot [V(\text{HCl})_{\text{хол}} - V(\text{HCl}) + V(\text{HCl})_{\text{ам}}] \cdot m_{\text{заг}}}{m_{\text{н}} \cdot 1000} \text{ моль} \quad (7)$$

Оскільки згідно із реакцією Манніха (схема I) при взаємодії МА з ФА утворюється ЕА, тобто з двох альдегідних груп одержується тільки одна, то молярну концентрацію МА в реакційній суміші розраховували за формулою:

$$\nu(\text{МА}) = \nu(\text{R}-\text{CH}=\text{O})_{\text{заг}} - \nu(\text{CH}_2=\text{O}),$$

$$C(MA) = \frac{v(MA)}{V_{\text{заг}}} \text{ моль/л,} \quad (9)$$

де $v(MA)$ – кількість речовини МА в реакційній суміші, моль; $V_{\text{заг}}$ – загальний об'єм реакційної суміші, л.

Для перевірки правильності розробленої методики провели визначення альдегідних груп в модельних сумішах, які містили один альдегід (ФА, МА чи ЕА) та певний амін-каталізатор (еквімолярні кількості) у діоксані як розчиннику. Як приклад, в таблиці наведено результати титриметричного аналізу МА в модельних сумішах та відповідні відносні похибки (δ , %) для оцінки точності запропонованої методики.

Результати титриметричного аналізу масляного альдегіду в модельних сумішах

№	Аміни	* $v(MA)_{\text{зав}}$, моль·10 ³	$v(MA)_{\text{виз}}$, моль·10 ³	δ , %
1	Диметиламін	1,663	1,638	1,5
2	Морфолін	1,291	1,324	2,6
3	Піперідин	1,539	1,546	0,5
4	Триетиламін	1,322	1,330	0,6
5	Діетиламін	1,126	1,114	1,1
6	Дибутиламін	1,686	1,654	1,7
7	Триетаноламін	1,287	1,274	1,0
8	Діетаноламін	1,660	1,630	1,8
9	2-(диметиламіно)етанол	1,431	1,471	2,8

* $v(MA)_{\text{зав}}$ – дійсний вміст МА в реакційній суміші, моль

Як видно з таблиці величина δ , %, знаходиться межах 0,5–3 % і перевищує відносну похибку $\pm 0,3$ % методики запропонованої в роботі [7], що очевидно зумовлено впливом аміну, зокрема його кількістю та природою.

Висновки. Відносна похибка поданої методики титриметричного аналізу не перевищує 3 %, що дає змогу успішно використовувати її для проведення аналітичного контролю одержання α -етил-акролеїну.

1. Миронов Г.С., Фарберов М.И., Корицунов М.А. Синтез альдегидов акролеинового ряда на основе реакции Манниха // *Химия и химическая технология*. – 1962. – № 33. – С. 33–48. 2. Фарберов М.И., Миронов Г.С. Технический синтез карбонильных мономеров на основе реакции Манниха // *Кинетика и катализ*. – 1963. – Т. 4, Вып.4. – С. 526–533. 3. Піх З.Г., Федевич М.Д., Ятчишин Й.Й., Ключківський А.І. Синтез вищих альдегідів акролеїнового ряду // *Вісн. Львів. політехн. ін-ту*. – 1975. – № 96. – С. 56–59. 4. Мазор Л. Методы органического анализа. – М.: Мир, 1986. – 584 с. 5. Bryant W.M., Smith D.M. *J. Amer. Chem. Soc.* 57, 57 (1935). 6. Desseine G. *Bull. Soc. chim. France* [5] 12. – 967 (1945). 7. Климова В.А., Забродина К.С. Микроопределение карбонильной группы методом оксимирования // *Изв. АН СССР, отд. хим.* – М., 1959. – С. 175–176.